

Народовці, радикали, москвофіли в суспільно-політичному житті західноукраїнських земель у другій половині XIX ст.

Придушення повстання 1848 р. зміцнило владу Габсбургів. На той час Галичина й Буковина належали Австрійській імперії, Закарпаттям володіли Угорщина. Це були одні з найвідсталіших куточків Європи. Західноукраїнські землі фактично були внутрішньою колонією. 1867 р. утворилась Австро-Угорська імперія. Посилення угорців, а слідом за ними й поляків глибоко вразило українців. Представники українського руху, замислюючись над своїм майбутнім, шукали надійної опори в суспільно-політичному житті.

У своїх пошуках західні українці не були єдині. Такі ж проблеми постали і перед іншими пригнобленими слов'янськими народами – чехами, сербами, болгарами. Всі вони спрямували свої погляди до Росії. Так, на західноукраїнських землях посилилась течія прибічників Москви – москвофілів або як їх ще називали русофілів. Течія особливо зміцніла наприкінці 60-х років XIX ст. після поширення свого впливу на більшість духовенства, яке мало величезний вплив на суспільне життя. Русофілство стало формою протиставлення ополяченню, засобом самоствердження української духовності.

Українські русофіли належали до тієї частини представників українського руху, яка зневірилась у можливості власними силами досягти політичних чи навіть культурних цілей. Вони бачили марність спроб підняти активність народу і, бажаючи заручитись підтримкою Росії, наголошували на тотожності українців і росіян, близькості їхніх культур. Проте, незнання російської мови, ігнорування мови української призводило до поширення сфери застосування польської мови. Хоча для престижності русофіли друкувалися на малозрозумілій церковнослов'янській мові вони мали значний вплив на українські видання, їм належала найбільша газета "Слово", низка українських закладів. У 1870 р. вони заснували політичну організацію – Руську Раду, яку намагались перетворити на єдиного представника всіх українців у Галичині.

Українська молодь поступово втягувалась у конфлікт з русофілами, до яких належали здебільшого заможні церковні та світські чиновники. Спочатку розбіжності виявились у царині мови й літератури. Русофіли пропагували твори російських письменників-слов'янофілів. Молодь з середовища студентів, священиків, світської інтелігенції захоплювалась творчістю Тараса Шевченка, Пантелеймона Куліша, Миколи Костомарова. Тих, хто переймався життям і долею українського народу, орієнтувався на його проблеми називали народовцями. Провідними діячами руху були В.Барвінський, В.Навроцький, Ю.Романчук, О.Огоновський, А.Вахнянин.

Для народовців найпекучішим було питання мови й літератури. Їх знання вирізняло українську націю з-поміж інших. На відміну від русофілів народовці не шукали підтримки зовні. Вони організували таємні гуртки, видавали часописи, розробляли українську граматику й словники, заснували театр, культурно-освітню організацію "Руська бесіда". 1868 р. виникло товариство "Просвіта", яке займалося вивченням та освітою народу.

Визначна подія сталася 1873 р. у Львові. За підтримки заможних Лизавети Скоропадської-Милорадович та Василя Симиренка тут було створено Літературне товариство ім. Т.Г.Шевченка. Пізніше воно дістало назву наукового товариства й перетворилось на неофіційну українську академію наук.

Після нової хвилі гонінь на українську культуру в Наддніпрянській Україні (Емський указ 1876 р.) народовці стали тісніше спілкувалися із східними українцями, які звернули свої погляди до західних побратимів. Під їхнім впливом народовці поривають з русофілами. На противагу їхньому "Слову" вони започаткували видання газети "Діло".

У 70-х роках XIX ст. русі народовців виділилася радикальна течія. Цьому сприяла, зокрема, енергійна діяльність Михайла Драгоманова, який закликав молодь йти далі старшого покоління, не лише словом, а й ділом піднімати українське суспільство. Найбільш здібними послідовниками поглядів Драгоманова стали Іван Франко та Михайло Павлик. Вони розгорнули наступ на русофілів, а згодом перейшли і на критику народовців. Це зумовило серйозні розходження в західноукраїнському суспільному русі, на практиці означаючи інтелектуальну й ідеологічну революцію.

Політичне життя стало динамічнішим. 1885 р. народовці заснували представницький орган – Народну Раду. У 90-х роках XIX ст. з народовців постали чотири політичні партії.

Виникнення політичних партій у Західній Україні наприкінці XIX ст.

Кінець XIX ст. став переломним у розвитку українського національного руху. З виникненням перших українських партій національна ідея виходить за межі інтелігентського середовища і проникає у широкі маси. На історичну арену виходить нове, енергійніше покоління діячів, яке висуває вимогу повної незалежності України.

Перші українські політичні партії з'явилися у Галичині. У жовтні 1890 р. у Львові було створено Русько-українську радикальну партію (РУРП). Ініціаторами створення цієї партії стали І. Франко і М. Павлик. За порадами Драгоманова вони стали на позиції “наукового соціалізму”. У 1895 р. до програми було включено положення, що найповніше ідеї соціалізму можна реалізувати в рамках незалежної української держави, а в найближчій перспективі – у межах повністю автономної провінції Австрійської імперії. Окрім цих положень, у програмі висувались вимоги передачі селянам якомога більше землі. Декларувалось встановлення колективної організації праці й колективної власності на засоби виробництва еволюційним шляхом. Партія видавала для селян газети “Хлібороб” і “Тромеда”. Для пропаганди програмних положень було випущено серію брошур під загальною назвою “Радикальна тактика” (І. Франко). Великої уваги партія приділяла пропаганді своїх ідей у селянських масах через різноманітні установи, організації. Незважаючи на наполегливу працю, партія не здобула собі широкої підтримки. Проти неї було настроєно духовенство, яке заблокувало партії доступ до селянства. Соціалістичні ідеї не мали підтримки через малочисельність українського пролетаріату. Наприкінці 1899 р. партія переживає кризу.

У 1899 р. з'являється Українська соціал-демократична партія (УСДП), яку заснували Микола Ганкевич, Семен Вітик, Юліан Бачинський. Вона була створена з метою відстоювання інтересів українського робітництва. У національному питанні виступала поборником політичної незалежності України.

У 1899 р. утворилась Українська Національно-демократична партія (УНДП), яка стала наймасовішою і найвпливовішою партією. Засновниками цієї партії були оновлені народовці і частина радикалів. Найвизначнішими діячами партії стали Є. Левицький, В. Охримович, М. Грушевський і І. Франко. У своїй програмі УНДП проголосила своєю довготривалою метою національну незалежність України, до своїх найближчих цілей вона відносила автономію і збереження відданості Габсбургам. У інших питаннях це була типово ліберальна партія, яка прагнула уникати гострих соціальних питань. Своєю поміркованістю і народовською тактикою вона завоювала прихильність більшої частини населення. Під її впливом знаходилась “Просвіта” та інші організації, установи.

Також у 1899 р. окремі представники духовенства утворили Католицько-руський союз. Але будучи клерикально-консервативною партією, вона не знайшла широкої підтримки навіть серед священиків.

Із зростанням організаційної і політичної сили українофілів у Галичині слабнув вплив русофілів, які здавали свої позиції як на організаційному, так і на політичному рівні. Так “Просвіта” по Галичині мала 900 відділень, аналогічна русофільська організація – лише 106. У виборах 1913 р. до галицького сейму було обрано 30 українофілів і лише 1 русофіл.

Сподіваючись затримати процес свого занепаду, в 1900 р. русофіли проголосили “новий курс”, що закликав до цілковитого ототожнення з Росією. Вони заснували Російську національну партію, яка отримала великі дотації від царського уряду і була підтримана польською аристократією, щоб внести розкол в український рух.

Народницький рух в Україні

Народники – це загальноросійський рух різночинної інтелігенції, який виник під впливом ідей соціалізму і особливостей розвитку Росії другої половини XIX ст. Вони виступали за повалення самодержавства шляхом селянської революції. З’явившись наприкінці 60-х років XIX ст., народницький рух став вагомим чинником суспільно-політичного життя в середині 70-х років. Народники були переконані у тому, що збереження колективістських традицій сільської общини в майбутньому призведе до соціалістичної організації суспільства. Росія, тлумачили вони, на відміну від країн Західної Європи повинна обминати капіталістичну стадію розвитку, а селянство народники вважали рушійною силою революції на шляху суспільства до соціалізму.

1874 р. вони розгорнули пропагандистську роботу серед селян. Однак чи не всі учасники “ходіння в народ” одразу ж зазнали репресій з боку уряду. До того ж їх пропаганда була незрозуміла селянам. Тоді в народників визріла думка створити законспіровану революційну організацію. “Земля і воля”, що виникла наприкінці 1876 р., повела боротьбу за передачу землі селянам, ліквідацію викупних платежів і податей.

В Україні найвідоміший гурток цієї організації створив ще на початку 1875 р. В. Дебогорій-Мокрієвич. 1877 р. з гуртка виділилася група Я. Стефановича, яка створила в селах Чигиринського та Черкаського повітів підпільну селянську організацію “Таємна дружина” числом понад 1000 учасників. Жандарми перешкодили підготовці повстання й розгромили організацію.

Втративши віру в те, що селянство здатне піднятися проти самодержавства, народники переглянули тактику боротьби і вдалися до терору. Постріл В. Засулич у генерал-губернатора Трепова в січні 1878 р. породив хвилю замахів на вищих чиновників царського апарату й безпосередньо на царя.

У серпні 1879 р. “Земля і воля” розпалася на самостійні організації – “Народну волю” та “Чорний переділ”. “Народна воля” відкрила новий етап революційного руху, етап революційного терору. В ній склалася військова організація з кількох сотень “офіцерів”. Подібні гуртки існували в Одесі, Миколаєві, Херсоні та інших містах України. Членами організацій було здійснено серією терористичних актів проти вищих сановників і царя. Винесений “народовольцями” смертний вирок царю Олександру II було виконано 1 березня 1881 року.

“Чорнопередільці” залишилися на платформі “Землі і волі”. До керівництва цієї організації входили, зокрема, П. Аксельрод, Л. Дейч, В. Засулич, Г. Плеханов, Я. Стефанович. Гуртки “Чорного переділу” діяли у Києві, Харкові та інших містах України. Переслідування з боку поліції змусили засновників “Чорного переділу” емігрувати. Наприкінці 80-х – на початку 90-х років народницький рух поступається масовому робітничому і соціалістичному руху. Мета і методи боротьби народників виявились помилковими.